تەوەری یەکەم

چەمکی جوگرافیای کشتوکاڵ و سەرهەڵدانی ناوەندە کشتوکاڵیەسەرەتاکان

١- چەمکی جوگرافیای کشتوکاڵ:.جوگرافیای کشتوکاڵ لقێکە لە لقەکانی جوگرافیای مرۆیی.

جوگرافیای کشتوکاڵ لەدوو وشەپێك هاتووە:

١- جوگرافیا بەمانای زانستی جوگرافیا.

٢- کشتوکاڵ چالاکیەکی سەرەکی مرۆیی.

جوگرافیای کشتوکاڵی پێکدێت لەزانیاری جوگرافی و پەیوەندی بەزانیاری کشتوکاڵی

- جوگرافیای کشتوکاڵ سەرەتا لەچوارچێوەی جوگرافیای ئابوری دەخوێندرا، دوای ئەو پێشکەوتنەی لەبوارەکانی زانیاری روویاندا بەشێوەیەکی گشتی جوگرافیای کشتوکاڵ بوەبەشێکی سەربەخۆ.

جیهانی ئەمرۆ نزیکەی (٧.٧٥) ملیار کەسە وا سەیری کشتوکاڵ دەکات کە کلیلی چارەسەری کێشەکانی خۆراك دەکات لەجیهان.

- ئەگەر سەدەی نۆزدە شۆرشی پیشەسازی بەخۆیەبینی کە قورسایی ئابوری بۆ پیشەسازی بوو، سەردەمی ئێستا پێویستی بەشۆرشێکی سەوز هەیەو کشتوکاڵ باڵا دەست دەبێ و ئاڕاستەی ژیانی ئابوری و رامیاری و کۆمەڵایەتی دەکات، ئەمەش وا دەکات بەئاڕاستەی بەرهەمی کشتوکاڵی هەنگاو بنێن بەتایبەت لەو شوینانەی کە بنەما سروشتیەکانی بەرهەم هێنانی کشوکاڵیان هەیە.

٢-پێناسەکانی جوگرافیای کشتوکاڵ و چەند بۆچوونێك دەربارەی گرنگترین ئەو شوێنانەی کشتوکاڵی لێ دەکرێت

جوگرافیای کشتوکاڵ:. دابەش بوون،چۆنیەتی ئەنجامدانی،هەروەها دەستنیشانکردنی هۆکارەکانی چاندن و بەخێوکردنیان،شیکردنەوەی جیاوازی کرداری ئەنجامدانیان و پەیوەندی نێوان هۆکارە کاریگەریەکانی و کات و ساتی چاندنیان .

جوگرافیای کشتوکاڵ:. بریتیە لەئەنجامدانی توێژینەوە لەسەر دیاردە سروشتی و مرۆییەکان کەکاریگەریان هەیە لەسەر بەروبومی کشتوکاڵی بەهەردوو لقی رووەکی و ئاژەڵی تادەبێتە هۆی جیاوازی شوێنی و کاتی .

جوگرافیای کشتوکاڵ:. یەکێ لەڕوونترین پێناسە بریتیە لە پێناسەی زانا (رید) لەساڵی ١٩٦٤ دەڵێ (جوگرافیای کشتوکاڵ توێژینەوە دەکات دەربارەی جیاوازیەکانی شوێنی کشتوکاڵ کردن و شیکردنەوەی ئەوجیاوازیەی کە لەکرداری کشتوکاڵ کردنەکە بەدی دەکرێ).

له پێناسانەی زانا(رید) چەند دەرئەنجامێك دەردەكەوێت :

١. جوگرافیای كشتوكاڵ توێژینەوە دەكات لە بەرووبومی كشتوكاڵی (رووەكی و ئاژەڵی) .

٢. دابەش بوونی ئەم بەرووبومانە .

٣. دەست نیشانكردنی هۆكارەكان .

٤. دەست نیشانكردنی پەیوەندی نێوان هۆكارەكان لەگەڵ شیكردنەوەیان كە لە ئەنجامدا جیاوازی شوێنی دروست دەبێ .

٥. كات .

گرنگترین ئەو شوێنانەی کشتوکاڵی لێ دەکرێت

١- ناوچەی ڕۆژهەلاتی دوور

ئەم ناوچەیە چین وباکووری ڕۆژهەلاتی کیشوەری ئاسیا لەخۆدەگرێت وئاووهەوای وەرزی تیادا سەقامگیرە وەك پلەی گەرمای بەرز و زۆری باران جگە لەبەشی باکووری چین . ئەم ناوچەیە دەولەمەندە بەسەرچاوەی ئاو و خاکی بە پیت و هەلی باران بارینی زۆرە لەوەرزی هاویندا ئەمەش هەلی سروشتی گەشەکردنی سروشتی ڕووەك دەرخسێنیت ، بەرووبومی چەڵتوك لە پێشەنگی بەرووبومە کشتوکالیە گونجاوەکان بۆ ئەم ناوچەیە لەبەر ئەوە پێشبینی دەکرێت کە چەلتوك لەم ناوچەیە سەریهە لدابیت جگە لەهەندی بەرووبوومی پاقلەمەنی وەك پاقلە و لۆبیا و فاصولییا ، وە لەناوچەکانی باکووری چین و ناوچە شاخاویەکان چەندین

بەرووبووم سەریهەڵداوە وەك

جۆی شەش پەر،کونجی ......

٢- ناوچەی دۆلی دەریای ناوەراست

لەم ناوچەیەدا ئاوهەوای دەریای ناوەراست تیایدا سەقامگیرە وەك بارانی زۆر لە وەرزی زستاندا و پلەی گەرمی بەرز ودیاردەی وشكانی لە وەرزی هاویندا خاكی ئەم ناوچەیە بە پیتە بەتایبەتی كەنارەكانی دەریای ناوەراست .

زۆربەی خاكی بەشەكانی رۆژئاوای كەناری دەریای ناوەراست لە جۆری خاكی رەشن وەك كەنارەكانی وولاتانی رۆژئاوای عەرەبی كە بریتین لە تونس و جەزائیر و مەراكش .

بەلام خاكی سوور لەبەشەكانی رۆژهەلاتی دەریای ناوەراستدا بەربلاوە كەدەشتەكانی ناوەو كەنارەكان دەگرێتەوە .

- هەر لەکاتی سەرهەڵدانی مرۆڤ و نیشتە جێبوونی لەم ناوچەیەدا کشتوکاڵ چڕ بوە ولەدەوری ئەم ناوچەیەدا سەنتەری شارستانیە کۆنەکان هەبووە . لەکەناری باشوریشەوە شارستانیەتی میسریەکان و لەرۆژهەڵاتەوە شارستانیەتی دۆڵی رافدین دریژبۆتەوە ولە باکووریەوە شارستانیەتی یۆنان و رۆمانیەکان هەبووە .

- بربرەی ئەو شارستانیانە کشتوکاڵ بووە لەبەربوونی بنەماکانی ئەنجامدانی کشتوکاڵ تیایدا وەك بری بارانی گونجاو و خاکی بەپیت و سەرچاوەی ئاوو چڕی دانیشتوانی ناوچەکە .

٣- ناوچەی ناوەراستی ئاسیا

- ئەم ناوچەیە هند و بۆرما و ئەفغانستان هەروەها تاجکستان وئوزبکستان لەخۆ دەگرێت لەبەر فراوانی ئەم ناوچەیە ئاوو هەوا تیادا جیاوازە . کەش و هەوای وەرزی لەبەشی باشوریدا سەقامگیرە ولەبەشی باکوریدا ئاووهەوای بیابانی ووشك سەقامگیرە جگە لەجیاوازی خاك کە پێکەوە .

- بوونەتە هۆی بوونی فرە بەرووبوم . لەبەشی باشوریدا بە زۆری برنج و گە نمەشامی و هەندی پاقلەمەنی وەك (نۆك لۆبیە فاصولیا) دەچێنرێت بەهۆی بوونی ئاوو هەوای لەبار بوونی سەرچاوەی ئاو تیایدا بەلاّم لەبەشی باکوریدا پەموی هیندی وگەنم ونیسك وكەتان وكونجی دەچێنرێت ، ئەم سێ ناوچەیە بەبنەمای بلاوبوونەوەی بەروومەكان لەجیهانی كۆندا هەژمار دەكرێت لەبەر لەیكچونی ئاووهەوا لەدۆلی دەریایی ناوەراست و ئەوروپا ، زۆربەی بەرووبومەكان گوازراوەنتە ئەوروپا .

٤- كیشوەری ئەفریقا

ئەم كیشوەرە بە دواكەوتوترین كیشوەر ئەژمار دەكرێت لەجیهاندا جگە لەكەنارەكانی باكووری كەبەسەر دەریای ناوەراستدا دەروانێت بەهۆی جێگیربوونی ئاوو هەوای گەرم و شێدار لەسەنتەرەكەیداو ئاوو هەوای بیابانی ووشك لەباشووردا جگە لەناوچەیەك لەگۆشەی باشووری كیشوەرەكە كە ئاو هەوای دەریای ناوەراستی تیایدا جێگیرە ،

- بەگشتی کشتوکاڵ لەم کیشوەرەدا دواکەوتووە بەهۆی سەقامگیری ئاووهەوای نەشیاو لەزۆربەی هەرە زۆری کیشوەرەکەدا ، لەگەل ئەوەشدا هەندی بەرووبوم بەرهەدەهێنرێت کە بەرەچەڵك دەگەرێتەوە بۆ ئەم ناوچەیە وەك جۆرەها گەنم و جۆ لە ئەسیو بیا و ئەریتریا. بە پێی هەندێ لێكۆلینەوە تازە دەربارەی رەچەلەکی هۆزە مرۆییەکانی پێدەچێ کە نیشتمانی سەرهەلدانی چەندین هۆز لەم کیشوەرە سەریهەلدابێت ئەمەش ئەوە دەگەینێت کە مرۆڤی سەرەتایی لەو ناوچەیەدا ژیاوە و هەوڵی زیادکردنی داوە ، جگە لەو هەولانەی کە داویەتی بۆ ماڵیکردنی ئاژەل ، دۆزینەوەی پەیکەری مرۆڤی چەرخی بەردینی تازە نزیك لەناوچەیەکی

بیاباندا وبەتەنیشتیەوە کۆمەڵێك پەیکەری ئاژەڵی بربرەیی و ئاسەواری نەهەنگ و ئاژەڵی شیردار دەیسەلمێنێ کە سەرەتای سەریهەڵدانی مرۆڤ لەم کیشوەرەدا بووە .

٥-ناوچەی دونیای تازە :

چەندین سەنتەری شارستانی کۆن سەریهەڵداوە لەم ناوچەیەدا لەسەر بنەمای ئەنجامدانی کشتوکاڵی کەلە باشووری مەکسیك و ئەمریکای ناوەند بەچڕی هەبوون ، لەوانە شارستانی (مایا) کە بەر لە ٥٠٠ ساڵ لەمێژووی زایینی ، کەچاندنی چەندین بەرووبوومی کشتوکاڵی وەك(گەنمەشامی و فاصۆلیا و پەتاتە) تیایدا ئەنجامدراوە

٦- کوردستانی گەورە

ناوچەیەکی لەبارە بۆکشتوکاڵ لەبەرئەوەی دەرامەتی ئاوی زۆرە ، هەروەها دەشتی تێدا هەیە ، هەروەها دانیشتووانی تێدا نیشتەجێبوە لەکۆنەوە .

لەهەرێمی کوردستانی عێراقیشدا لەرۆژهەڵاتی شاری چەمچەماڵ ناوچەیەك کەناسراوە بە گوندی چەرموو ، یەکەم دێی کشتوکاڵی وپاشماوەکانی تۆوی گەنم وپاقلە ونۆك ونیسك وئامێر سەرەتاییەکانی کشتوکاڵی تیادا دۆزراوەتەوە ، وەك بێل وخاکەناز وتەور و تەوراس .